

Háda Béla

Törpe a gigászok bálján. Ázsiai hatalmi érdekek a posztpolgárháborús Srí Lankán

Bár Srí Lanka látványos geopolitikai felértékelődésen ment keresztül a több mint harminc éven át tartó polgárháború 2009. évi lezárása óta, a Litvániánál alig nagyobb területű szigetország azonban ma az ázsiai nagyhatalmak „játéktere”, ahol metszik egymást az indiai és kínai stratégiai törekvések. E kitüntetett pozíció komoly lehetőségeket, ugyanakkor súlyos kockázatokat is tartogat a kontinens óriásaihoz képest periférikusnak és kiszolgáltatottnak számító szigetország számára. Jelen tanulmány India, Kína és Pakisztán helyi politikáját elemzi, melynek keretében igyekeznek Srí Lankát saját, olykor egymással szembeni ambícióik szolgálatába állítani, formálva az Indiai-óceán térségének hatalmi erőviszonyait.

Búcsú a fegyverektől

2009. május 19-én a Srí Lanka-i fegyveres erők vezérkarának tisztjei otthonában keresték fel Percy „Mahinda” Rajapakst, az ország elnökét, hogy egy jelképes virágcsokor átnyújtása mellett megtegyék ünnepélyes jelentésüket, miszerint csaknem harminchét évnyi küzdelem után¹ az ország hadserege megsemmisítő csapást mért a Tamil Eelam Felszabadító Tigrisei (*Liberation Tigers of Tamil Eelam – LTTE*) néven elhíresült tamil fegyveres szervezetre. A Srí Lanka észak- és keleti területeinek elszakításáért küzdő LTTE vezetője, Velupillai Prabhakaran május 18-án életét vesztette, maradék hívei pedig letették a fegyvert a kormánycsapatok előtt.² Az ünnepésre objektív mérce szerint is megvolt minden okuk: a polgárháború katonai erővel történő lezárásával a földrész modern kori történelmének egyik leghosszabb fegyveres konfliktusa ért véget, ami a legjelentősebb pozitív irányú elmozdulást jelentette Dél-Ázsia biztonsági helyzetében a kétezres évtized második felében. Ezzel látszólag elérhető közelségbe került a kottei kormány azon törekvése, hogy véget vessen a lakosság két fő etnikai csoportja, a szingalézek és tamilok között dúló erőszakos szembenállásnak, ami mindaddig a kicsiny dél-ázsiai szigetország politikai és társadalmi életének legsúlyosabb, bénító erejű krízisjelensége volt. A Tigrisek veresége világszerte nagy érdeklődést váltott ki, különösen annak tükrében, hogy a szakadárok mintegy másfél évtizeden át látszólag a győzelem küszöbén álltak,³ ugyanis többet értek el, mint addig bármelyik hasonló szervezet a világon. Az 1990-es évek első felétől már szabályos terro-

1 A legelterjedtebb felfogás szerint a Srí Lanka-i polgárháború 1983-ban robbant ki, a Tigrisek veresége tehát mintegy 26 éves konfliktusperiódus végére tett pontot. A mozgalom valójában azonban 1972. évi megalakulása óta folytatta küzdelmét a szigetország kormánya ellen.

2 Wax, Emily: *Death of Rebel Leader Marks „End of an Era” in Sri Lanka*. *The Washington Post*, 2009. 05. 19.

3 Erről lásd Háda Béla: *Egy polgárháború fináléja? A Srí Lanka-i hadműveletek és következményeik*. *Nemzet és Biztonság*, 2009. 5. sz. 14–22. o.

ristaállamot működtettek a sziget északi részén, imitálva a hagyományos állami működés intézményeit és mechanizmusait. Mindez természetesen azt is jelenti, hogy a küzdelem Srí Lankán már régen kilépett a terrorizmussal szembeni biztonsági erőfeszítések számos országban megfigyelhető, hagyományos dimenzióiból. A szigetország társadalmának többségét adó szingalézek szemében a konfliktus honvédő háborúvá lett, melyben a győzelem az állam területi integritásának helyreállításával, a vereség ugyanakkor a szinhala⁴ nemzet – ideológiai szinten még az ókorig visszavezetett⁵ – történelmi jogaira és érdemeire alapozott állameszméjének bukásával egyenértékű. Az LTTE 2009 májusára azonban valóban megsemmisült, és egészen mostanáig nem mutatkozik jele annak, hogy a közeljövőben esélye lenne az újrászerveződésre Srí Lankán.⁶ Az úgynevezett negyedik Eelam-háború hadműveletei tehát lényegében valóra váltották a szingaléz nacionalisták reményeit, nyomukban ugyanakkor lehetőség nyílt arra is, hogy tendenciózusan igyekezzenek primitivizálni és a régen nem tapasztalt stabilitás hozadékaival elfedve „a szőnyeg alá söpörni” a tamil-szingaléz problematikát, mindazt a több évtizedes társadalmi-politikai erjedést, mely végül a polgárháborúban csúcsosodott ki.⁷ A Srí Lanka-i kormányerők számára juttatott külföldi katonai támogatás azonban a győzelem kivívásának egyik alapvető feltétele volt. A szingaléz nacionalizmus diadalmenetéhez tehát nem kis mértékben járultak hozzá a nagyhatalmi érdekek. Az ezredforduló óta felgyorsult az ázsiai térség hatalmi küzdőterének átalakulása,⁸ ami új megvilágításba helyezte a korábban többnyire periférikus jelentőséggel bíró Srí Lanka lehetséges jövőbeli szerepét is. E folyamat természetes módon vont be a kis szigetországot az India, Kína és Pakisztán főszereplésével zajló regionális hatalmi játszmákba. Újdelhi számára a verseny tétje dél-ázsiai dominanciájának megerősítése, amely nélkül tágabb nagyhatalmi ambíciói igencsak gyenge lábakon állnának, Kína és Pakisztán számára pedig éppen ennek ellensúlyozása. E ma már hagyományosnak is nevezhető stratégiai törekvéseket Ázsia két vezető nagyhatalmának emelkedése egyre tágabb földrajzi összefüggésekbe helyezi, míg Srí Lanka-i kiterjesztésükre a szigetország kormányzatának katonai támogatásra irányuló igénye nyújtott alkalmat.

Nem vitás, hogy a polgárháborús felek közötti erőviszonyok drasztikus átalakulásának folyamatát a kétezres évekre már számos külső szereplő befolyásolta, amelyek között a nemzetközi szervezeteket vagy például a népes külföldi tamil közösségeket is ott találhatjuk. E tanulmány azonban – elismerve az előbbi tényezők fontosságát is – három ázsiai hatalom, India, Pakisztán és Kína szerepét mutatja be: közreműködésüket a fegyveres

4 „Oroszlánemberek” – a szingalézek gyakran e kifejezést használják népük megnevezésére. A „szinhala” ugyanakkor a szingalézek nyelvét is jelöli.

5 Lásd Sankaran Krishna: *Postcolonial Insecurities – India, Sri Lanka and the Question of Nationhood*. *Borderlines*, University of Minnesota Press, Minneapolis – London, 1999, 36–48. o.

6 A tényekhez azonban az is hozzátartozik, hogy a szervezet számos tagja és egyes vezetői is külföldre (a legtöbben Indiába) menekültek. E személyek jövőbeli tevékenysége még hordozhat kockázatokat Srí Lankára nézve is. Indiába több mint százezer Srí Lanka-i tamil menekült a polgárháború alatt, jó részük máig nem kívánt hazatérni.

7 Erről bővebben lásd Peebles, Patrick: *The History of Sri Lanka*. Greenwood Press, Westport – London, 2006, 109–164. o. és Háda Béla: *A Srí Lanka-i polgárháború történelmi gyökerei*. *Kül-Világ*, 2007. 2. sz. 32–50. o.

8 Míg Indiában az 1998 tavaszán – nem utolsósorban a sikeres nukleáris erődemonstrációtól kísérve – fogalmazódtak meg nyíltan az ország (korlátozott) globális hatalmi ambíciói, addig a Kínai Népköztársaság esetében a kétezres évektől figyelhető meg a tényleges globális stratégia igénye, s ettől kezdve már valódi kínai hatalmi politikáról is beszélhetünk. Utóbbiról lásd Szunomár Ágnes: *Kínai külpolitika, kínai hatalmi politika: folyamatosság és változás*. *Külgügyi Szemle*, 2012. 2. sz. 135. o.

konfliktus lezárásában, valamint Srí Lanka regionális pozícióinak formálásában, amellyel egyre nyilvánvalóbban igyekeznek az országot saját térségbeli ambícióik szolgálatára bírni.

India – regionális hatalmi kényszerek

A Srí Lanka-i lakosság meghatározó csoportjai közti etnikai és vallási ellentétek igen összetett problémát jelentenek India számára is, mely hagyományosan rálátással bír a szigetország társadalmi életére, miként a válsággal kapcsolatos politikájának kilátásait is történelmi tényezők határozták meg. Nem túlzó megállapítás, hogy a tamil–szingaléz konfliktus a küzdő feleknek otthont adó országon kívül Indiát érintette a legérzékenyebben, s ezt tovább fokozták Újdelhi összességében véve nem túl sikeres törekvései a rendezés előmozdítására. E helyzet kialakulásában több dolog játszott közre. Egyrészt a Dél-Indiában, meghatározóan a Tamil Nadu szövetségi államban élő mintegy 55 millió tamil jelentős belpolitikai tényező az országban. A dravida tamilok kulturális „nemzettudata” rendkívül régi gyökerekre támaszkodik, kötődésüket Srí Lankán élő testvéreikhez pedig az indiai kormány sem hagyhatta (és hagyhatja) figyelmen kívül. Ennek nyomán Újdelhi a legmértékletesebb kifejezéssel élve is kétarcú magatartást mutatott. A hivatalos India a nemzetközi közösség előtt nyíltan nem foghatta pártját a szigetországi „őshonos” tamilok⁹ önállósodási törekvéseinek, hiszen hasonló jelenségek saját területi integritását is veszélyeztették. Annak érdekében azonban, hogy elkerüljék az éles konfrontációt a tamil nemzeti mozgalommal, egy ideig elnézték a szakadárók Tamil Nadu-i támogatását. A tényekhez az is hozzátartozik, hogy az ország regionális befolyásának kiterjesztésére irányuló elképzelések szellemében az 1970-es és 1980-as évek fordulóján az indiai titkosszolgálati szféra zászlóshajójának, a RAW-nek (*Research and Analysis Wing*) is szerepe volt a militáns tamil szervezetek támogatásában, melyhez különösen a szigetországban kibontakozó tamillelens pogromok adtak ideológiai alapot. Az ország tevékenysége e kezdeti szakaszban jól illeszkedett Indira Gandhi kormányának India stratégiai mozgásterének szélesítésére irányuló keményvonalas elképzeléseihöz, végeredményben azonban erősen kontraproduktívnak bizonyult.¹⁰ A politikai fordulat a nyolcvanas években következett be, mikor Radzsív Gandhi kormánya 1985-ben bezáratta az indiai területen működő tamil gerillakiképző táborokat, ahol addig összesen kb. 20 000 harcost készítettek fel.¹¹ Igaz, az indiai kormány 1987 júniusában még vállalkozott arra, hogy – megsértve a Srí Lanka-i légteret – repülőgépről segélycsomagokkal lássa el a blokád alá vett északi város, Jaffna lakosságát.¹² A szigetország kormánya rettegett egy, az 1971. évi bangladesi háborúban tapasztaltakhoz hasonló indiai beavatkozástól, de a légtérsértésre reagálva akkor hiába kért támogatást külföldi partnereitől. Bár az indiai politika valójában nem kívánta meg-

9 Gyökereit tekintve a Srí Lanka-i tamil népesség két jól elkülöníthető csoportra oszlik. Az úgynevezett „ültetvényi” tamilok a brit gyarmati időszakban, legnagyobb részben a 19. század folyamán vándoroltak a szigetre. Betelepülésüket Dél-Indiából a gyarmatosítók az ültetvényes gazdálkodás munkaerőigényének kielégítése érdekében ösztönözték. A Srí Lanka-i „őshonos” vagy „jaffnai” tamilok ezzel szemben az ókor óta jelen lévő etnikai tömböt alkotnak a sziget északi és keleti területein. A szakadár mozgalom elsősorban az utóbbi csoport törekvéseit képviselte.

10 Erről lásd Dos Santos, Anne Norona: *Military Intervention and Secession in South Asia*. Westport, Connecticut – London, 2007, Praeger Security International, 54–55. o.

11 Uo. 62.

12 Ramachandran, Sudha: *Sri Lankan Waters Run Deep with China*. *Asia Times Online*, 2010. 08. 13.

ismételni a számára sem kizárólag előnyöket hozó bangladesi kalandot, diplomáciai csatornákon mégis utaltak a katonai intervenció lehetőségére, hogy a Srí Lanka-i kormány nyomás alatt tartsák az együttműködésen alapuló rendezés érdekében. Érvelésében az indiai kormány a háború megnyerhetetlenségére utalt.¹³

Bár ezzel a nézetrel a szingaléz fél közel sem értett egyet, a történetek nyomán világossá vált, hogy India az egyetlen olyan hatalmi tényező, amely érdemben előmozdíthatja a krízis politikai rendezését. Ennek érdekében Junius Richard Jayawardene Srí Lanka-i kormányfő 1987. július 29-én megállapodást kötött Radzsív Gandhival¹⁴ az ország északi részén tevékenykedő tamil fegyveres frakciók indiai katonai támogatással történő leszereléséről.

A paktum értelmében India vállalta, hogy békefenntartó erőket küld a sziget északi részére, melyek elvégzik a terrorista csoportok lefegyverzését is. Újdelhi saját újragondolt geostratégiai érdekeit is szem előtt tartotta, mikor kiemelt jóindulattal viseltetett a szingalézok iránt. A katonai szerepvállalás kifejezte Indiának a térség stabilitása érdekében vállalt felelősségét. Az 1989-re már 100 000 katonát számláló Indiai Békefenntartó Erők (*Indian Peace Keeping Forces – IPKF*) a megállapodásban foglaltaknak megfelelően le is szerelte a tamil szeparatista csoportokat – a Tamil Eelam Felszabadító Tigriseit kivéve, amely ekkortól lépett elő egyértelműen a függetlenségi harc fő erejévé.

A helyi tamil közösségek soraiban mindaddig az a vélemény uralkodott, hogy India az ő pártjukon áll. Az IPKF fellépése ennek tükrében igen kiábrándítóan hatott: a tamil radikálisok árulásként és nyílt kihívásként értelmezték az indiai kormány magatartásában bekövetkezett változást. A Tigrisek szervezésével egy jelentős csoportjuk ellenállt az IPKF béketeremtő törekvéseinek, és nyílt küzdelmet vállalt az indiai katonákkal szemben, módszeresen olyan helyzetet idézve elő, amelynek kezelésére azok nem voltak felkészítve. A kibontakozó őserdei gerillaháborút az IPKF nem nyerhette meg, helyzetének instabillá válásával pedig nemcsak katonai, hanem morális veresége is egyre nyilvánvalóbbá vált. Az indiai békefenntartók kudarcára több mint ezer elesett katonájuk szolgáltatta a legbeszédesebb bizonyítékot.¹⁵ A Srí Lanka-i kalandot máig az egyik legsötétebb fejezetként tartják számon Újdelhi regionális hatalmi működésének történetében.

Az érem másik oldala, hogy az indiai jelenlét a szingalézok körében sem övezte osztatlan lelkesedést. Sokan a nemzeti szuverenitás csorbulását látták benne, és tartottak az indiai befolyás túlzott megnövekedésétől. Bár a szingaléz politikusok nagy többsége tisztában volt azzal, hogy Újdelhi végső soron hazájuk területi egységének fenntartásában érdekelt, nem hagyhatták számításán kívül a tamilok indiai befolyását sem. Utóbbi tényező bizalmatlanságot szült India szándékaival kapcsolatban. Az 1987-es megállapodásnak rengeteg ellenzője volt a lakosság és egyes, a közvéleményt hathatósan formáló csoportok (például a buddhista papság) körében. Emellett demoralizálóan hatott a fegyveres erők soraiban is, ahol az a meggyőződés uralkodott, hogy a győzelem küszöbéről rántotta vissza őket a kormány megalkuvása.¹⁶

13 Bandarage, Asoka: *The Separatist Conflict in Sri Lanka – Terrorism, Ethnicity, Political Economy*. London – New York, 2009, Routledge, 132. o.

14 A megállapodás szövegét lásd: *Indo-Sri Lanka Agreement to Establish Peace and Normalcy in Sri Lanka, SATP.org*, 2012.

15 Guha, Ramachandra: *India After Gandhi*. New York, 2008, Harper Perennial, 587. o.

16 Bandarage, Asoka: i. m. 140. o.

Ugyanakkor a nemzeti ellentétek kezelését célzó szingaléz törekvések indiai szemmel nézve cseppet sem voltak szimpatikusak. A Srí Lanka-i állam a hetvenes évektől éppen az ellenkezőjét tette ennek érdekében, mint amit a már bevált indiai receptek diktáltak: az etnikai szempontokat is figyelembe vevő föderalizáció helyett a központosítás erősítésére, a kulturális autonómia helyett az asszimilációra törekedtek. Az 1972. évi alkotmány e kérvényvonalas nemzetpolitika legbeszédesebb dokumentuma. E folyamat az elvi problémák mellett a menekültek és áttelepülők tömegein keresztül ténylegesen is megterhelte Indiát.

A történetek objektív megítéléséhez ugyanakkor az is hozzátartozik, hogy India és Srí Lanka társadalmainak etnikai összetettsége alapvetően különbözik egymástól. Utóbbi ugyanis – szemben óriási szomszédjával – egy egyértelmű (kb. 74%-ot kitevő) többséget élvező etnikai csoport hazája, mely kulturális vonásaiban és nemzeti törekvéseiben alapvetően egységet mutatva igyekszik kisajátítani magának a sziget egészét. Ez a többségi népcsoport a föderalizáció kényszere helyett kezdettől fogva a gyarmati korszakból örökölt területi egységesség megőrzését tekintette a nemzeti felemelkedés egyik elsődleges feltételének, az ezt vitató kisebbségi tamilokat pedig idegen bevándorlókként kezelték, akiknek – a szélsőséges, bár nem éppen elenyésző kisebbségben lévő vélemények szerint – lehetőségük van választani az alkalmazkodás és a távozás között.

Miután 1989-ben a Jayawardenét váltó új elnök, Ranasinghe Premadasa kivonulásra szólította fel az IPKF-et, Radzsív Gandhi Srí Lanka-politikája légüres térbe került. Az Indiai Nemzeti Kongresszus decemberi választási veresége nyomán azonban a csapatok kivonását már az új miniszterelnök, Vishwanath Pratap Singh jelentette be, 1990. márciusi határidővel.¹⁷ Kotte magatartása – amellet, hogy az indiai béketeremtő erőknél vert helyzetben kellett távozniuk az országból – jelezte a kicsiny szomszéd ellenállását a regionális hegemoniára irányuló indiai törekvésekkel szemben is.

Az újdelhi kormány és a tamil szeparatista mozgalom közötti szakítás azonban viszszafordíthatatlannak bizonyult, Radzsív Gandhi 1991. május 21-i meggyilkolása a Tamil Nadu-i Siperumbudurban pedig a jelképes pecsétet is rátette. Gyilkosát az LTTE tagjaként azonosították, és bár a merénylő teljesítette küldetését, az akció mégis súlyos taktikai hibának bizonyult a Tigrisek részéről. Radzsív halálát követően az indiai fél viszonyulása is egyértelműbbé vált ugyanis: ettől kezdve vitán felül terrorista szervezetként kezelte az LTTE-t. A Srí Lanka-i fiaskó persze rizikóvállalási lehetőségeinek felülvizsgálatára készítette az indiai politikai elitet is. Ennek egyik következménye a Kottéval szembeni úgynevezett „*hands-off policy*” – a közvetlen beavatkozástól való tartózkodás – gyakorlata. Az indiai magatartást ettől kezdve egészen 2007-ig ez jellemezte, ami a felek katonai támogatásának elutasítását is maga után vonta. Ehhez szervesen illeszkedett a megfogalmazója, Inder Kumar Gujral miniszterelnök¹⁸ után később Gujral-doktrínaként is emlegetett külpolitikai program, amely – visszanyúlva a korábbi évtizedek antikolonialista és antiimperialista stratégiai hagyományaihoz – az intervencionalizmus elutasítását fogalmazta meg.¹⁹ India

¹⁷ Uo. 152. o.

¹⁸ Gujral 1989–1990 és 1996–1998 között is vezette az indiai külügyminisztériumot, utóbbi periódusban egy évig kormányfő is volt. Második külügyminiszteri ciklusa alatt fogalmazta meg rendszerezetten külpolitikai alapelveit.

¹⁹ Destradi, Sandra: *India and the Civil War in Sri Lanka: On the Failures of Regional Conflict Management in South Asia*. German Institute of Global and Area Studies. *GIGA Working Papers No. 154*, 2010. december, 9. o.

ekképpen jutott el a Srí Lanka-i polgárháborúval kapcsolatban a hetvenes és nyolcvanas évek beavatkozási politikájától az óvatos távolságtartás politikájáig.

A közvetlen szerepvállalás arra feltétlenül jó volt, hogy Újdelhi elkerülje az újabb éles konfrontációt mindkét – számára valamilyen szempontból egyaránt fontos – harcoló féllel, ugyanakkor nem tette lehetővé azt sem, hogy India olyan határozottsággal dolgozzon a krízis megoldásán, amilyen a saját térségében rendező erőként fellépni képes nagyhatalmaktól elvárható. Ez utóbbit a kétezres évtized első felében-közepén inkább nemzetközi együttműködésben képzelték el, mintegy „átadva a terepet” a békefolyamat ellenőrzésére norvég vezetéssel felálló Srí Lanka-i Megfigyelő Missziónak (SLMM).²⁰

India szerepének megítélése erre az időszakra nézve eléggé vegyes. Tükrözi az óriási ország elitjén belüli vitákat is, annyiban feltétlenül, hogy még az 1998-as nukleáris kísérletek óta minden korábbinál nyíltabban megfogalmazott nagyhatalmi ambíciók mellett is eléggé ambivalensen viszonyult az erőkitetés kérdéséhez, és inkább a „puha hatalmi” (*soft power*) eszköztárát preferálja. Más megközelítésből a tétova indiai magatartás – és az Egyesült Államok később még említendő eltávolodása – kétségkívül elősegítette Kína szerepének kiterjedését a polgárháború lezárásában, ami tágabb perspektívában nem feltétlenül szolgálja Újdelhi hosszú távú stratégiai érdekeit. Az óvatos egyensúlyozás kényszere ily módon könnyen szembekerülhet a regionális hatalmi politizálás szempontjaival. Igaz ugyanakkor, hogy Kína térségbeli politikája a Washingtonnal folytatandó stratégiai verseny távlati logikájába is beilleszthető, ezért hangzanak el érvelések a mellett is, hogy az nem feltétlenül fenyegeti India hatalmi építkezését, célja mindössze a kínai gazdaság ellátásának biztosítása.²¹ Ez jelenleg kétségkívül igaz, ugyanakkor a jövőre tekintve a kínai gazdasági – és ehhez kapcsolódó hatalmi – érdekeket fenyegető potenciális veszélyek között nem nehéz meglátni a vetélytársként fellépő Indiát sem.

Végül 2007-re – persze nem kis mértékben a kínai és pakisztáni aktivizálódásból adódó geostratégiai aggodalmak hatására – Újdelhiben a „hands-off policy” óvatos feladása mellett határozta meg. India ekkortól kezdett egy nem túl figyelemfelkeltő, mégis fontos szerepet betölteni a konfliktus lezárásában. E szerep két meghatározó mozzanata az LTTE dél-indiai (elsősorban Tamil Nadu-i) ellátó hálózatának felszámolása és a Kottéval való katonai együttműködés vállalása volt.²² Az utóbbi keretében még haditechnikai eszközök átadására is sor került, igaz, az indiai fél gondosan ügyelt arra, hogy ezek alapvetően a védelmi képességeket fejlesztő, emberölésre önmagukban alkalmatlan eszközök legyenek. Ilyen megkötések mellett a kétezres évek folyamán négy komplett „Indra” radarberendezés és három járőrhajó képviselte a szigetországnak nyújtott indiai haditechnikai támogatás említésre érdemes részét. Utóbbiak közül kettő 2007 és 2008 folyamán került átadásra azzal a céllal, hogy megerősítsék velük a Srí Lanka-i vizek ellenőrzését. A fejlesztés Újdelhi érdekeit is szolgálta, mivel a Tamil Tigrisek kalóz- és csempésztevékenysége veszélyeztette a Bengáli-öböl hajóforgalmának biztonságát.²³ A témával foglalkozó szakirodalom egy ré-

20 Lásd Höglund, Kristine: *Violence and the Peace Process in Sri Lanka*. *Civil Wars*, Routledge, 2005/2. 160. o.

21 Schuurmans, Laura: i. m. 446. o.

22 Destradi, Sandra: i. m. 13. o.

23 DeSilva-Ranasinghe, Sergei: *Maritime Counter-Terrorism and the Sri Lanka Navy*. *Asia Pacific Defence Reporter*, 2009/9. 32–33. o.

sze ettől az időszaktól kezdve kulcsfontosságúnak tekinti India katonai és politikai támogatását a konfliktus lezárásához.²⁴ Valójában Kottében ennél sokkal többet vártak volna el. Sarath Fonseka Srí Lanka-i vezérkari főnök (2005–2009) későbbi állásfoglalása szerint a komolyabb hadfelszerelés exportját illető indiai visszautasítás ösztönözte az országot arra, hogy Kínához forduljon.²⁵ Mint látni fogjuk, Peking támogatása sokkal komolyabban befolyásolta a polgárháborús erőviszonyokat, mint amire Újdelhi óvatos politikája képes lehetett. India ugyanakkor vállalta a kiképzési együttműködést a Srí Lanka-i fegyveres erők felkészítésének elősegítésében: 2007 és 2009 között a szigetország katonái adták az indiai kiképzési programok legnagyobb külföldi kontingensét.

Kétségtelen, hogy Kína és Pakisztán felértékelődése a szigetország biztonságpolitikai kapcsolatrendszerében némi szorongást váltott ki a hazáját Dél-Ázsia vitathatatlan vezető hatalmának tekintő indiai kormányzati elit soraiban. Azzal is tisztában voltak ugyanakkor, hogy az élesebb konfrontáció a tamilokkal – a 2004 és 2009 között a kormánykoalíció harmadik legnagyobb erejét képviselő DMK²⁶ támogatásának megrendülése miatt – veszélyeztetné az Indiai Nemzeti Kongresszus vezette kabinet parlamenti pozícióját. A csapdahelyzetet Újdelhi hagyományos elképzelésének napirenden tartásával igyekezett oldani. Érdeke továbbra is Srí Lanka területi integritásának megőrzése, de lehetőség szerint egy föderális struktúra mellett, mely biztosítja a tamil közösség autonómiáját.²⁷ Támogatásával India a két közösség együttélésének méltányos újralapozását remélte előmozdítani,²⁸ napjainkig azonban csekély eredményeket regisztrálhat e téren. Ebben persze az is közrejátszik, hogy az LTTE bukásával nemcsak egy biztonsági krízis oldódott meg Újdelhi számára, hanem egyszersmind elveszett a leghatékonyabb eszköz is, amellyel nyomást gyakorolhattak a szingaléz politikára.²⁹

India ugyanakkor minden nehézsége dacára sem marginalizálódhat Srí Lanka stratégiai kapcsolataiban. A katonai együttműködés relatív hiányosságai ellenére ugyanis vannak a két ország kooperációjának komoly perspektívájú térréumai is, melyek szinte pótolhatatlanná teszik a dél-ázsiai óriás barátságát. Ezek között első helyen a hagyományos gazdasági kapcsolatok fejlődését kell kiemelnünk. Az indiai–Srí Lanka-i kétoldalú szabadkereskedelmi megállapodást 1998 decemberében írták alá, és 2000. március 1-jével lépett hatályba. Ennek köszönhetően India Srí Lanka-i importja az 1996–1997. statisztikai évet alapnak tekintve 2005-re 120-szorosára nőtt, a szigetország indiai importja pedig ugyanebben az időszakban megtriplázódott.³⁰

India 2010-ben az első, 2011-ben pedig 147 millió dollárral – Mauritius után – a szigetállam második legnagyobb külső tőkebefektetője,³¹ a Srí Lanka-i külkereskedelem első számú importforrása és ötödik legnagyobb exportpiaca volt. A kétoldalú kereskedelem

24 Lásd például: *India and Sri Lanka After the LTTE*, International Crisis Group, *Asia Report*, No. 206, 2011. 06. 23., 2. o.

25 Cherian, John: *Changing Equations*. *Frontline*, 2009. június.

26 Drávida Munnétra Kazsaham (Dravida Újjászületés Szövetsége). A legjelentősebb tamil etnikai párt. Létrejöttéről és szerepéről lásd Major István: *A Srí Lanka-i tamil szeparatizmus indiai gyökerei*. *Kül-Világ*, 2006. 3–4. sz. 40–55. o.

27 Destradi, Sandra: i. m. 12. o.

28 Lásd *India and Sri Lanka After the LTTE*, 2. o.

29 Uo. 6. o.

30 Lásd Vivek Joshi: *An Econometric Analysis of India-Sri Lanka Free Trade Agreement*, Institut de Hautes Etudes Internationales et du Développement. *HEID Working Paper*, 2010/4, 27. o.

31 *India Show in Sri Lanka to Boost Investment and Trade*. *Lanka Business Online*, 2012. 07. 30.

összértéke a 2011–2012. statisztikai évben elérte az 5,1 milliárd dollárt, ebből 4,3 milliárdot az indiai export tett ki.³² India a segélyezésben is élen jár: a 2004. évi délkelet-ázsiai cunami pusztítása után elsőként juttatott támogatást Kotténak, 2009 júniusában pedig mintegy 112 millió dollárt ajánlott fel déli szomszédjának humanitárius és újjáépítési programok finanszírozására.³³ Az indiai beruházások az országban meghatározó mértékben a civil infrastruktúra és a lakóingatlanok helyreállításában, az energiatermelésben (szénerőmű Trincomalee-ben) és a közlekedés fejlesztésében (Kankesanthurai kikötője és Palaly repülőtere) játszanak szerepet.

A gazdasági érdekek mellett pedig továbbra is elsődleges szerepet tulajdoníthatunk a régi keletű geostratégiai szempontoknak. India napjainkban az egyetlen valódi hatalmi tényező Srí Lanka közvetlen biztonságpolitikai környezetében, olyan mértékű katonai és gazdasági fölényrel a kis szigetországgal szemben, amelyet az indiai regionális hatalmi építkezést gátolni igyekvő vetélytársak ma még elhalványítani sem lehetnek képesek, már távoli elhelyezkedésük és korlátozott erőkitívési képességük folytán sem. Azt sem érdemes figyelmen kívül hagynunk, hogy az Indiai-óceán napjainkban talán legütöképesebb tengeri haderejét fenntartó Egyesült Államok is Újdelhi hatalmi szerepének megerősítésében érdekelt a tágabb térségben, ahogy azt a washingtoni külpolitika a közelmúlt során több alkalommal is kifejezésre juttatta.³⁴ Ez persze nem függetleníthető Kína emelkedésének az amerikai stratégiára gyakorolt hatásától, ami Srí Lanka-i szemszögből nézve a nagyhatalmi konfliktusok helyi leképeződésének veszélyét sugallja. Ezek potenciális élesedése az országot távlatilag igen kényes helyzetbe hozhatja.

India több mint nyomasztó túlsúlya persze ettől eltekintve is erős aggodalmak forrása Srí Lankán. A kottei elit tisztában van a nagy szomszéd érdekszféra-törekvéseivel és azok kockázataival hazájára nézve, még akkor is, ha az újdelhi diplomácia egyelőre igen mértékletes hozzáállást mutat a sziget ügyeihez, és a nyugodt, felelős nagyhatalom képét erősíti. Egy a 21. században karakteresebbé váló és adott esetben konfliktusokat is vállaló indiai hatalmi politika árnyékában a szigetország geostratégiai manővereinek is magasabb tétjük lesz, ami várhatóan különösen a rivális Kínával fenntartott, ma gyorsan fejlődő kapcsolatokat fogja érinteni.

Kína az óceán vonzásában

A Kínai Népköztársaság utóbbi években tapasztalható erőteljes térnyerése Srí Lankán alapvetően az ezredforduló óta megfigyelhető kínai globális stratégiai megfontolások logikájába illeszkedik, és – eddig legalábbis – a szingaléz kormány elképzeléseinek is megfelelt. A folyamat alapját a két ország régi keletű jó viszonya szolgáltatja, mely a polgárháború utolsó szakaszára – nagymértékben elősegítve a kormányerők győzelmét – már szinte stratégiai

32 Toms, Manu P.: India, Sri Lanka Boost Trade, Investment Ties. *Hindustan Times*, 2012. 11. 25.

33 *India and Sri Lanka after the LTTE*, 8. o.

34 Lásd például: *Quadrennial Defence Review Report*. Department of Defense, United States of America, 2010. február, 60. o.; Hillary R. Clinton amerikai külügyminiszter 2011 júliusában, Chennaiban (az egykori Madrászban) tartott beszédeben nemcsak India hatalmi szerepét méltatta a térségben, hanem külön is biztosította hazája támogatásáról Újdelhi délkelet-ázsiai törekvéseit. *Remarks on India and the United States: A Vision for the 21st Century*. U.S. Department of State, Chennai, 2011. 07. 20.

együttműködéssé fejlődött. Kína a hagyományos hadfelszerelés tekintetében immár évtizedek óta Srí Lanka egyik legfontosabb importforrásának számít.³⁵ Az 1970-es évektől nyomon követhető ügyletek keretében a távol-keleti hatalom túlnyomórészt hajókat, repülőeszközöket, ágyúkat, illetve radarokat szállított a szigetországba.³⁶ Az együttműködési készség az 1963 júliusában megkötött tengerészeti megállapodásban is kifejezésre jutott. Az egyezmény persze nagy visszhangot keltett Indiában, mivel az újdelhi politikai körök szemében annak kockázatát idézte fel, hogy az országukra 1962 őszen háborús vereséget mérő Kína nemcsak kereskedelmi, hanem katonai jelenlétét is meg kívánja alapozni az indiai érdekek szempontjából elsődleges fontosságúnak tekintett térségben. Peking számára azonban egy ilyen bekerítési stratégia a képességeit messze meghaladó, irracionális elképzelés lett volna.

A kínai haditengerészet valójában csak huszonkét évvel később vállalkozott az első, erősen szimbolikus küldetésre az Indiai-óceánon: 1985 novembere és 1986 januárja között egy Luda osztályú romboló tett baráti körlátogatást a térségben Karacsi, Colombo és Chittagong kikötőinek érintésével.³⁷ A megállóhelyek kiválasztása persze nem véletlen. Kína jóindulatáról igyekezett biztosítani az Indiával szomszédos államokat, és e geopolitikai játékokban (mert megfelelő eszközök és potenciálok hiányában ez akkor aligha volt többnek tekinthető) Srí Lankának mindvégig kitüntetett szerepet szánt. Mint a fegyvereladások megindulása is mutatja, a szigetország a hetvenes évek elejétől élvezte Peking támogatását belső politikai stabilitásának védelmében, és már ekkoriban szóltak hírek arról, hogy a kínaiakat érdekelné Trincomalee rendkívül kedvező adottságú kikötőjének használata.³⁸ A létesítmény egyébiránt ma a szerény képességekkel bíró Srí Lanka-i haditengerészet fő támaszpontja.

A kínai Indiai-óceán-politika jelentősége az ezredforduló éveiben növekedett meg. A folyamat ösztönzésében az energiabiztonság szempontjai³⁹ mellett a hagyományos nagyhatalmi (potenciális szuperhatalmi) törekvések is fontos szerephez jutottak. Az óceánokon – nem utolsósorban a szóban forgó térségben – való jelenlét a pekingi stratégiai víziók egyik központi elemévé emelkedett. E jövőkép, valamint India hasonló ambíciói jobban reflektorfénybe vonták az ázsiai kapcsolatrendszerben mindent egybevetve a legutóbbi időkhöz eléggé marginális szerepet játszó Srí Lankát is.

Kotte az indiai szerepvállalás leépítését követően kezdte Peking szorosabb szövetségét keresni a számára kedvező polgárháborús erőviszonyok kialakítása érdekében. Ennek eredményei a szingaléz katonai törekvések szempontjából a kétezres évek második felére meghatározó jelentőségűnek bizonyultak. A dolog előzményeihez tartozott, hogy 2007-ben az Egyesült Államok a civil lakossággal szembeni represszív fellépésre és az emberi jogok folyamatos megsértésére hivatkozva megszüntette az országnak nyújtott direkt ka-

35 Campbell, Ivan et al.: China and Conflict-affected States. *Saferworld Report*, 2012. január, 35. o.

36 Lásd: SIPRI Arms Transfers Database.

37 Garver, John W.: The Security Dilemma in Sino-Indian Relations. *India Review*, 2002/4, 13. o.

38 Erről lásd Manor, James – Segal, Gerald: Causes of Conflict: Sri Lanka and Indian Ocean Strategy. *Asian Survey*, 1985/12, 1182–1185. o.

39 Ezekről lásd Blazevic, Jason J.: Defensive Realism in the Indian Ocean: Oil, Sea Lanes and the Security Dilemma. *China Security*, 2009/3, 59–71. o. és Lin, Christina: The New Silk Road – China's Energy Strategy in the Greater Middle East. The Washington Institute for Near East Policy, *Policy Focus 109*, 2011. április

tonai támogatását.⁴⁰ A nézeteltérésre Rajapakse elnök egy később elhangzott beszédében így emlékezett vissza: „Megpróbáltak prédikálni nekünk a civilek miatt. Megmondtam nekik, hogy menjenek, és nézzék meg, mit műveltek Irakban és Afganisztánban.”⁴¹

A Srí Lanka-i fegyveres erők haditechnikai beszerzései a Kínai Népköztársaságból, 1990–2009

Eszköztípus	Megrendelés/ leszállítás éve(i)	Leszállított mennyiség (db)
F-7A vadászrepülőgép	1990/1991	5
FT-5 kiképző repülőgép	1990/1991	2
Type-59-1 ágyú	1990/1991	12
Y-12 könnyű szállító repülőgép	1990/1991	3
YW-531H/Type-85 páncélozott szállító harcjármű	1990/1991–1992	35
Shanghai-2 járőrnaszád	1991/1991/1992	3
WZ-551 IFV páncélozott szállító harcjármű	1991/1991	10
YW-309/Type-85 páncélozott szállító harcjármű	1991/1991	10
Y-8 szállító repülőgép	1992/1994	1
Type-037-1 járőrnaszád	1994/1996	1
Type-062-1 járőrnaszád	1994/1996	3
Type-074 partra szállító hajó	1994/1995	1
Type-062 járőrnaszád	1996/2000	3
Type-062-1G járőrnaszád	1997/1998	2
D-20 152 mm-es ágyú	1998/1999	36
BT-6A kiképző repülőgép	2000/2000	10
Karakorum-8 kiképző/könnyű támadó repülőgép	2000/2001	6
WZ-551 páncélozott szállító harcjármű	2001/2002	10
CEIEC-408C radar	2004/2004–2006	3
Karakorum-8 kiképző/ könnyű támadó repülőgép	2004/2005	3
F-7MG vadászrepülőgép	2007/2008	4
JY-11 radar	2007/2007	1
PL-5E rövid hatótávolságú levegő–levegő rakéta	2007/2008	25

Forrás: SIPRI

40 Az Egyesült Államok 1990 és 2007 között főként helikoptereket, járőrhajókat, illetve radarokat adott át Srí Lankának. Lásd: SIPRI Arms Transfers Database.

41 Krontadt, Alan K. – Vaughn, Bruce: Sri Lanka: Background and U.S. Relations. CRS Report for Congress, 2009. 06. 04., 18. o. és Mandis, Patrick: Destiny of the Pearl. DailyFT, 2012. 09. 08.

A kieső támogatás pótlását a pekingi opció erősítésétől remélték. A már 2005-től kezdve erőteljes növekedést mutató⁴² kínai katonai segély értéke 2007-re megötszöröződött. Rajapaksa 2007. februári kínai látogatása alkalmával a két kormány kifejezte eltökéltségét a „három gonosz”, a terrorizmus, az extrémizmus és a szeparatizmus elleni küzdelemben.⁴³ Végül 2008-ra (még 2005-ben néhány millió dollárról indulva) Peking csaknem egymilliárd dollárral a szigetország legnagyobb katonai segélyezőjévé, első számú fegyverellátójává – ezáltal természetesen erőfeszítéseinek legnagyobb támaszává – lépett elő.⁴⁴ A kínai támogatás lényegében minden fontos haditechnikai eszközcsoporthoz érintett, s noha az átadott katonai berendezések jóindulattal sem nevezhetők csúcstechnológiának, a Srí Lanka-i haderő ütőképességét korábbi állapotához képest nagymértékben javították. Ezen belül a légierő fejlesztésére azért is nagy szükség volt, mert az LTTE részéről is mutatkozott törekvés a légi támadóképesség kialakítására. A Tigrisek rendelkeztek néhány könnyű, kis hatáskörű bombázásra is alkalmas repülőgéppel (például Zlin Z-143-as cseh gyártmányú gyakorlógépekkel), melyekkel támadásokat is végrehajtottak 2007. március 26-án és április 23-án.⁴⁵

2007 áprilisában a kottei kormány 38 millió dollár értékben írt alá lőszervásárlási megállapodást Kínával, 2008-ra pedig a népköztársaság eszközölte a szigetországnak szánt fegyverellátásokat több mint 80%-át.⁴⁶ Ez 2002 közepétől 2007 közepéig – a SIPRI adatai szerint – összesen mintegy 140 millió dollárt tett ki.⁴⁷ Srí Lanka a fő hagyományos fegyverek világkereskedelméből (mint importáló) ezzel együtt is csak 0,2%-kal részesedett 2004 és 2008 között.⁴⁸

Kína segítsége nem merült ki a fegyverszállításokban. A háború utolsó évében, 2009-ben Peking már Srí Lanka legnagyobb hitelezője, tehát a katonai erőfeszítések legfontosabb külső támasza volt a finanszírozás szempontjából is.⁴⁹ Bár a távol-keleti hatalom hagyományos külpolitikai elvei mentén belügynek minősítette a polgárháborút, elismerte a Srí Lanka-i kormány jogát az ország területi integritásának megvédelmezésére, és ezzel alapot teremtett a támogatására is.⁵⁰ A kínai magatartás persze nemcsak az ország indiai-óceáni jelenlétre irányuló törekvései szempontjából hordozott egyértelmű logikát, hanem – az etnikai alapú önrendelkezés elutasításának újbóli demonstrálásával – megfelelt saját politikai alapelveinek is. Peking és Kotte között ez utóbbi téren máig teljes az egyetértés. A két ország diplomáciai érintkezése is egyre intenzívebbé vált a kétezres évtized második felében: 2005–2009 között mintegy 18 magas szintű találkozóra került sor közöttük.⁵¹ A kínai támogatás a háborút követően sem szűnt meg: Peking igyekezett akadá-

42 Vaughn, Bruce: *Sri Lanka: Background and U.S. Relations. CRS Report for Congress*, 2011. 06. 16., 6. o.

43 De Alwis, Malathi: 'The 'China Factor' in post-war Sri Lanka. *Inter-Asia Cultural Studies*, 2010/3, 435. o.

44 Kaplan, Robert D.: *Monsoon: The Indian Ocean and Future of American Power*. New York, 2010, Random House, 195. o.

45 *The Military Balance 2008*. London, 2009, International Institute for Strategic Studies – Routledge, 333. o.

46 Destradi, Sandra: i. m. 19.

47 *SIPRI Yearbook 2009*, Stockholm International Peace Research Institute, Oxford University Press, 2009, 316. o.

48 Uo. 315. o.

49 De Alwis, Malathi: i. m. 437. o.

50 Érdekeség, hogy ugyanakkor – eritreai katonatisztek közvetítésével – az LTTE is jutott kínai eredetű fegyverzethez, igaz, egy minden hivatalos fél által illegálisnak tekintett ügylet keretében.

51 Samaranyake, Nilanthi: Are Sri Lanka's relations with China deepening? An analysis of economic, military and diplomatic data. *Asian Security*, 2011/2, 128. o.

lyozni minden olyan nemzetközi kezdeményezést, mely a kormányerők északi offenzívája idején elkövetett háborús bűnök kivizsgálására, illetve annak nemzetközi ellenőrzésére irányultak.⁵²

Peking a diplomáciai fórumokon való látványos kiállítás mellett ugyanakkor a kereskedelem- és beruházás-politika eszközeit is széles körben alkalmazza a Srí Lanka-i kormány lekötözése érdekében. A világ a globális gazdasági válság éveiben kezdett élénkebben figyelni Kína újszerűnek ható pénzügyi hatalmára és ebből adódó lehetőségeire. A dél-ázsiai szigeten ezt a potenciált látványos nagyberuházások hosszú sorának kínai finanszírozása reprezentálja, azt az érzetet keltve, hogy a Srí Lanka fontos térségeinek gazdasági jövőjét stratégiai távlatokban is meghatározó fejlesztések jó része a távol-keleti hatalomnak köszönhető. A fejlesztési együttműködés a jól bevált infrastrukturális területen a legerősebb. Olyan jelképértékű beruházások megvalósítása kezdődött el, mint az indiai-óceáni térség legnagyobb kereskedelmi kikötőjének szánt Hambantota kiépítése az ország déli tengerpartján. A hambantotai beruházás első szakaszát 2010-ben zárták le, míg a második szakasz várhatóan 2014-ben készül el. A projekt 2023-ra valósulhat meg.⁵³ A közelben épül a szigetország második nemzetközi repülőtere is, szintén kínai finanszírozással, 2011-es becslés szerint mintegy 190 millió dollárból.⁵⁴ Hambantota fejlesztése az üzleti érdeken túl egyszersmind gesztust is jelent a kottei kormány felé: a körzet Rajapaksa elnök szűkebb pátriája. A kikötő – mellőzve mindennemű álszerűségeket – szintén az elnök nevét kapta.

A kínai tőke helyi működésének politikai jelentőségét elismerve fontos azonban azt is leszögeznünk, hogy a távol-keleti hatalom szigetországi befektetései nem nélkülözik a gazdasági racionalitást, azt tehát túlzás lenne sugallnunk, hogy Peking pusztán geopolitikai számításból „pénzeli” a Srí Lanka-i rendszert. Ez még inkább igaz a kereskedelemre. A Kínai Népköztársaság 2011-ben India és az Egyesült Államok után a szigetország harmadik legnagyobb kereskedelmi partnere volt.⁵⁵ A kétoldalú áruforgalom összértéke 2011-ben elérte a 3,14 milliárd dollárt.⁵⁶ Ugyanakkor a Kínából származó import értéke még mindig tizenkilencszeresen haladja meg az oda irányuló exportét.⁵⁷ Pekingnek tehát ma egyáltalán nem ráfizetéses a szigetországgal folytatott árucseré, és egyelőre a beruházások megtérülése sem vitatott. Mint láttuk, sokat is áldozott annak érdekében, hogy megteremtse a minél kedvezőbb üzleti környezetet a maga számára. Kotte persze így is hálás a növekvő gazdasági aktivitásból származó prosperitásért, és ez magasra emelte a távol-keleti óriás helyi respektusát.

Kína igen pozitív megítélése Srí Lankán azonban nem pusztán a belpolitikai feltételek nélkül nyújtott segítségének köszönhető, hanem annak is, hogy a szigetország – ellentétben Délkelet-Ázsia államaival – nem ad otthont jelentős lélekszámú kínai közösségnek, így (párosítva ezt a tényt a nagy földrajzi távolsággal) a szingaléz elit egyelőre nem tart Peking

52 *India and Sri Lanka after the LTTE*, 18. o.

53 Schuurmans, Laura: China's Relations with India and Pakistan in the Global Strategic Context. In Majer, Marian – Ondrejcsák, Róbert – Tarasovic, Vladimir – Valásek, Tomáš (eds.): *Panorama of Global Security Environment 2011*. Bratislava, 2011, CENAA, 445. o.

54 *Sri Lanka Gets US\$2.5bn Dollars in China Financing*. *Lanka Business Online*, 2012. 06. 24.

55 Lásd *Sri Lanka: EU Bilateral Trade and Trade with the World*. DG Trade Statistics, 2012. 11. 29., 5. o.

56 *Chinese Influence over Sri Lanka Grows*. *Global Research*, 2012. 09. 18.

57 De Silva, Charumini: *Sri Lanka-China Bilateral Trade in China's Favour*. *Ceylon Today*, 2012. 06. 24.

helyi befolyásának túlzott megerősödésétől. Ebben a helyzetben némi elmozdulást hozott, hogy a helyi kínai építkezéseken a népköztársaság több ezer állampolgára dolgozik, ami felvetette többek között a két ország rendészeti együttműködésének szükségességét is.⁵⁸ Olyan jelenségek azonban, amelyek érdemben akadályoznák a felek további együttműködését, egyelőre nem mutatkoznak.

Pakisztán és az India-ellenes küzdelem új hadszíntere

Független létének korai szakaszában Pakisztán geostratégiai számításaiiban Srí Lanka szerepe jelentős mértékben kötődött a magterületektől több mint 1600 km-re fekvő kelet-pakisztáni országrésszel való fizikai kapcsolattartás problémájához, ami az ellenséges India szükségszerű elkerülésével kizárólag a szigetország vizeinek, kikötői és repülőterei szolgáltatásainak igénybe vételével volt megvalósítható. Mikor azonban 1971-ben Kelet-Pakisztán háborús körülmények között felbontotta a két országrész kényszerű frigyét, és Banglades néven önálló állammá vált, a szigetországgal fenntartott kapcsolatok elvesztették korábbi jelentőségüket Pakisztán szemében, és mintegy két évtizeden keresztül nem is sikerült új tartalmat adni nekik. A két ország ismételt közeledése csak a hidegháborút követően, India és Pakisztán stratégiai pozícióinak átalakulása nyomán történhetett meg. E folyamat során Újdelhi külkapcsolatainak horizontja kitágult, hatalmi képességei pedig gyors fejlődésnek indultak. Pakisztán ellenben jelentősen veszített geopolitikai értékéből korábbi fő hidegháborús szövetségeseinek, az Egyesült Államoknak szemében, nemzetközi pozíciói számottevően gyengültek. Ezzel párhuzamosan pedig India felértékelődése a Nyugat szemében azt a félelmet táplálta Iszlámábádban, hogy az ország teljesen magára maradhat biztonsági törekvéseivel. Az ország stratégiai kapcsolatainak gyors fejlesztésére az ezredfordulót követően nyílt új lehetőség, mikor az Egyesült Államok afganisztáni erőfeszítéseihöz, Kína pedig az indiai-óceáni térséggel kapcsolatos pozícióépítéséhez számított az iszlám köztársaság együttműködésére. A pakisztáni rezsim számára mindez arra teremtett esélyt, hogy fejlessze az ország katonai hatalmi képességeit, s megszilárdítsa pozícióit emelkedő keleti szomszédjával szemben. Az India-faktor központi jelentősége a pakisztáni stratégiai kalkulációkban egy régóta ismert és elemzett sajátosság. Az ország Srí Lanka-i kapcsolatainak elemzésekor sem tekinthetünk el tőle. Kétségtelen, hogy a „kerülj az ellenfeled hátába” meglehetősen egyszerű geostratégiai játékában India afganisztáni pozícióinak erősödése csak fokozza Pakisztán elszántságát Srí Lanka-i befolyásának építésére. Iszlámábád lehetőséget keresett arra, hogy riválisának látványos térnyerését az érdekei szempontjából neuralgikusnak tekintett térségben hasonló lépéssel viszonzza. Megkönnyítette elköteleződését Kotte mellett, hogy a soknemzetiségű Pakisztánnak – Kínához hasonlóan – szintén nem lehetett elvi kifogása az etnikai szeparatizmus és különösen nem a terrorizmus elleni fellépéssel szemben. Utóbbit a nyugati hatalmak a pakisztáni haderőtől is elvárták az ország törzsi területein. Nem meglepő tehát, hogy az antiterrorista együttműködés szolgáltatja a két ország kooperációjának elvi szinten nemigen kikezdehető hivatkozási alapját, beleértve a fegyveres erők együttműködését is.

⁵⁸ Lásd például: Sri Lanka Arrests 114 Chinese for Online Currency Fraud. *The Australian News*, 2012. 12. 23.

Bár a Tamil Tigrisek már 1997-ben felhívták a figyelmet a pakisztáni támogatásra a kormányerők hadműveleteinek sikerre vitelében,⁵⁹ az iszlám köztársaság igazán az ezredfordulótól, Pervez Musarraf tábornok kormányának aktívabb regionális szövetségépítési politikájába illesztve vállalt komolyabb szerepet a polgárháború erőviszonyainak alakításában.⁶⁰ Srí Lanka 1999-ben kezdett fegyvereket és muníciót vásárolni Pakisztántól.⁶¹ A katonai támogatás vonatkozásában India relatív passzivitása természetesen nemcsak Kína, hanem a muszlim ország szerepét is nagyban felértékelte. Emlékezetes epizód, hogy 2000-ben, a harmadik Eelam-háború szingaléz szemszögből legkritikusabb évében⁶² csak a Pakisztánból érkező hat KRL-122-es rakéta-sorozatvető bevetésével sikerült a kormányerőknek stabilizálniuk az északi frontot, és visszaverni az LTTE előrenyomulását Jaffna térségéből.⁶³

A katonai együttműködés minőségére jellemző, hogy 1999–2008 között Pakisztán Kína után a szigetország második legnagyobb fegyverellátójává lépett elő.⁶⁴ Iszlámábád ritka sikert könyvelhetett el ezzel, hiszen a pusztá katonai erőfeszítések támogatásában egyértelműen fontosabb partnerré vált Újdelhinél. A háború lezárultával azonban – ahogy az várható volt – a fegyveres erők fejlesztésén túlmutató kapcsolatépítésben újra érvényesült India hagyományos előnye, és Pakisztán ma nem tudja megőrizni a harcok alatt megszerzett kiemelt jelentőségét Srí Lanka külkapcsolataiban. Iszlámábád azonban láthatóan továbbra is értékeli Kotte partnerségét, és igyekszik továbbfejleszteni a két ország együttműködését az immár klasszikusnak számító területeken. A két államfő 2012. februári iszlámábádi találkozóján újabb haditechnikai üzletek lehetősége is körvonalazódott.⁶⁵ A szingaléz felet beszámolóik szerint különösen a pakisztáni–kínai közös fejlesztéssel készülő harcjárművek, az Al-Khalid közepes harckocsik, illetve esetleg a JF-17-es többfunkciós vadászrepülőgépek érdekelhetik.⁶⁶ Felmerült annak lehetősége is, hogy Pakisztán hozzájárulna egy atomerőmű építéséhez Trincomallee mellett. Emellett persze a hagyományos áruk forgalmának élénkítése is állandó napirendi pont a két ország diplomáciai találkozóin.

Srí Lanka volt az első ország, amellyel Pakisztán 2002-ben szabad kereskedelmi megállapodást kötött. Az egyezmény 2005. június 12-én lépett hatályba. A szigetország vonatkozásában azonban Iszlámábád India mögé, a második helyre szorult a szerződött partnerek sorában.⁶⁷ A kétoldalú kereskedelem összértéke 2012-ben 375 millió dollár volt, melyet a felek 2015-re 2 milliárd dollárra fejlesztenének.⁶⁸ Ez az adott időszakban több mint tizenháromszorosan múlja alul az indiai–Srí Lanka-i árucseré értékét, ami a gazda-

59 Pakistan Joins Other Foreigners in Sri Lanka's War. *TamilNet*, 1997. 06. 14.

60 Hargreaves, Caroline et al.: *International Dimensions of the Sri Lankan Conflict*. Centre for Peace and Conflict Studies, 2011. 11. o.

61 Swamy, Narayan M. R.: Sri Lanka's SOS to Pakistan for Urgent Arms Supplies. *Thaindian News*, 2008. 04. 02.

62 Erről és a polgárháború periodizációjáról lásd Háda Béla: A Srí Lanka-i antiterrorista hadműveletek előzményei és kilátásai. *SVKI Elemzések*, 2009/10.

63 *India and Sri Lanka After the LTTE*, 4. o.

64 Shaik, Farzana: Pakistan's Relations With Sri Lanka Serving China? *ISN Insights*, 2011. 03. 09.

65 Zardari, Mahinda Meet: Agree to Fortify Pakistan, Sri Lanka Ties in Vital Fields. *Asian Tribune*, 2012. 02. 11.

66 Utóbbiakról lásd Niazi, Tarique: Thunder in Sino-Pakistani Relations. The Jamestown Foundation, *China Brief*, 2006/5.

67 De Mel, Deshal et al.: Utilization of Trade Agreements in Sri Lanka: Perceptions of Exporters vs. Statistical Measurements. Asia-Pacific Research and Training Network on Trade, *Working Paper Series*, No. 96, 2011. március, 10. o.

68 Sri Lanka, Pakistan Target \$2 Billion in Trade by 2015, *Sunday Observer*, 2012. 02. 12.

sági kapcsolatok területén érzékletesen mutatja az iszlám köztársaság súlytalanságát riválisával szemben. Igaz, Pakisztán így is a szigetország második legnagyobb kereskedelmi partnerének számít a dél-ázsiai térségben.⁶⁹

Fontos körülmény azonban, hogy a kétezres évek folyamán Pakisztán számára a Srí Lanka-i társadalomhoz nem annyira a kereskedelmi ügyletek, mint inkább a helyi muszlim kisebbség kínált valódi kapcsolódási pontot. A muszlimok mintegy 8%-át teszik ki a szigetország lakosságának. Ők Srí Lanka egyetlen olyan kisebbségi csoportja, melynek meghatározásában semmilyen valódi „etnikai” jelleg nem játszik szerepet. Pusztán vallási csoportot alkotnak, melynek a szingalézekhez és a tamilokhoz is sok kötődése van – gyakran több, mint azoknak egymáshoz. A túlnyomórészt tamil nyelvet beszélő muszlim kisebbség a közelmúltban is könnyen vált úgy a tamil, mint a szingaléz nemzeti radikalizmus célpontjává, kidomborítva idegenségét a lakosság meghatározó csoportjaihoz képest.⁷⁰ A szigetországi muszlim „testvérek” köreiből zajló pakisztáni befolyásépítés ugyanakkor sokak szemében az iszlám radikalizmus helyi térnyerésének a veszélyét is hordozza. Kotte egyáltalán nem ambicionálja, hogy az ország területét az iszlám szélsőséges csoportok (esetleg pakisztáni titkosszolgálati támogatás mellett) az Indiával szembeni „déli front” megszervezésére használják fel. Egy ilyen helyzet keményebb fellépésre ösztönözhetné Indiát fenyegetettségének megszüntetése érdekében, ami veszélyeztetné Srí Lanka egyensúlyozó taktikájának eredményeit, nem is beszélve arról, hogy az iszlám extrémizmus önmagában is biztonsági problémákat jelentene. Mint láttuk, Iszlámábád barátságának ma leginkább politikai téren, esetleg a fegyveres erők felszerelése vagy felkészítése tekintetében van komoly jelentősége a szigetország számára. Ez azonban egy korlátozott időtartamú projekt: az LTTE megsemmisítésével a szingalézek biztonságérzete amúgy is jelentősen megnövekedett, és előbb-utóbb a fegyveres erők felkészültsége is elér egy olyan szintet, mely már nem tesz indokolttá ilyen intenzitású katonai együttműködést. Egyáltalán nem vehető biztosra, hogy Kotte ezért a jövőben érdemesnek ítéli vállalni az iszlám csoportokon belüli szervezkedésből adódó kockázatokat. Ez pedig könnyen a pakisztáni–Srí Lanka-i barátság vízválasztója lehet.

Srí Lanka – katarzis és félelmek

A 2009. június 3-i győzelmi parádén a szingaléz elnök – tüntetőleg mellőzve a Nyugat említését – megköszönte országa afrikai és ázsiai szövetségeseinek a háború sikeres lezárásához nyújtott támogatásukat.⁷¹ A diadalparádéra azonban – ahogy az előre látható volt – az északi országrész lakossága nagyon súlyos áron váltott belépőt. Bár a halottak pontos száma körül máig van bizonytalanság, még az ENSZ visszafogottabbak közé tartozó becslései szerint is csak a háború utolsó öt hónapja mintegy 40 000 áldozatot követelt az itt élők sorából.⁷² A háborús cselekmények során elhunytak számát már a harcok végóráiban

69 Bilgrami, Jaffer: *Pakistan, Sri Lanka chambers to promote trade*. *The Express Tribune*, 2012. 05. 02.

70 Minderről lásd McGilvray, Dennis B.: *Sri Lankan Muslims: Between Ethno-nationalism and the Global Ummah*. *Nations and Nationalism*, 2011/1, 45–64. o.

71 Laferriere, Elizabeth – Schaffer, Teresita: *Triumphalism and Uncertainty in Post-Prabhakaran Sri Lanka*. *CSIS South Asia Monitor*, No. 130, 2009. július, 1. o.

72 Harrison, Frances: *The Broken Survivors of Sri Lanka's Civil War*. *BBC News*, 2012. 10. 10.

100 000 körülire becsülték. Ez az adat nagyságrendileg azóta is elfogadott, számtalan forrás idézi. A kialakuló humanitárius krízisre azonban – a nyugati hatalmak és a nemzetközi szervezetek mellett – a szingaléz kormány fő partnerei közül csak Indiában hívták fel komolyabban a figyelmet.

A háborús győzelem magától értetődően tette lehetővé Mahinda Rajapaksa számára, hogy a diadalmas vezér, a szinhala nemzeti eszme bajnokának pózába helyezkedve válasszon neki a 2010. januári elnökválasztási megméretésnek. Legesélyesebb ellenfele a szintén „hősi glóriával” felékesített Sarath Fonseca tábornok volt, aki 2009. november 12-én mondott le a védelmi vezérkari főnök posztjáról annak érdekében, hogy indulhasson az államfői székért. Rajapaksa rendkívüli árulásnak tekintette a felfogása szerint általa a porból felemelt tábornok belpolitikai szembefordulását. Nem sokkal az után, hogy az elnök újra mandátumot szerzett a választásokon, Fonsecat katonai bűncselekményekre hivatkozva vád alá helyezték és 30 hónap szabadságvesztésre ítélték. Szabadon bocsátására államfői kegyelemmel került sor 2012 májusában, amerikai nyomásra.⁷³ A történetek persze nem maradtak tanulság nélkül. Srí Lanka belpolitikai életét az utolsó háborús évektől napjainkig két alapvető, negatív tendencia hatja át. Egyrészt a központi hatalom populista-tinktélyuralmi alapokon nyugvó megszerveződése, másrészt – főként a visszafoglalt északi területeken – a fegyveres erők befolyásának érzékelhető növekedése. Előbbi nem hat az újdonság erejével Srí Lankán, bár Rajapaksa egyszemélyi uralomra irányuló törekvése sokaknak szemet szúrt. Utóbbi azonban korábban nem volt jellemző a hagyományosan gyenge fegyveres erőkkel rendelkező országban. Ez rányomja bélyegét a politikai kultúrára is, és a hadsereg pozícióinak erősödése nyomán néhány elemző azt sem tartja kizártnak, hogy a katonai elit Pakisztánhoz hasonlóan Srí Lankán is belpolitikai erőtenyezővé növekedhet.

Látnunk kell azonban azt is, hogy Rajapaksa elnök gyakran arrogánsnak ható megnyilvánulásai mögött a szingalézeknek még a gyarmatosítás korába visszanyúló⁷⁴ nemzetpolitikai félelmei is meghúzódnak. A szigetország elitje keresheti a kapcsolatokat más külső hatalmakkal, de nem tud elszakadni a földrajzi realitástól, hogy az ország India árnyékában él. A szinhalák relatíve „kisnemzeti” létéhez kötődő komplexusok az ázsiai nagyhatalmak versengésének esetleges élesedésével várhatóan még jobban rányomják a bélyegüket Kotte politikájára, erősítik a megszorítottság képzetét. Az indiai befolyástól való félelem a tamilokkal szembeni politika egyik meghatározó eleme, melyet tovább árnyal az indiai tamil népesség érzékenysége a Srí Lanka-i nemzetrész sorsával kapcsolatban, valamint az a tény, hogy a polgárháború katonai lezárásában a külső hatalmak támogatásának meghatározó szerepe volt. A történet elviekben máshogy is végződhetett volna, a kis népek gyakori történelmi tapasztalata, hogy a nagyhatalmak állásfoglalása eldöntheti sorsukat.

Az LTTE feletti győzelem azonban hangsúlyozottan csak a katonai szembenállást számolta fel, a tamil lakosság integrációjára, tehát a tamil–szingaléz konfliktus lényegi alapjára nézve nem szolgál megoldással. Ebből következően Srí Lanka stabilitási problémái sem oldódtak meg, a tamilok helyzetének további romlása pedig a jövőben elvi alapot adhat egy markánsabb indiai beavatkozáshoz is. A polgárháborútól való eltávolodás a kilenc-

73 Former Sri Lanka Army Chief Sarath Fonseka Freed from Prison. *The Telegraph*, 2012. 05. 21.

74 Ezekről lásd Háda Béla: *A Srí Lanka-i polgárháború történeti gyökerei* i. m.

venes évek elejétől kétségkívül teret engedett India riválisainak ahhoz, hogy katonai támogatásuk felfuttatásával megerősíthessék befolyásukat a szigetországban, aminek tükrében a „hands-off policy” akár a feltartott kezek politikájának is tűnhet. Napjainkban már Indiában is sokan kétségbe vonják az ország 1991–2007 között jellemző hozzáállásának célszerűségét, a Gujral-doktrínával szemben pedig tágabb megközelítésben gyakran felmerül a vád, hogy a titkosszolgálati tevékenységet érintő megkötéseivel India biztonsági helyzetének romlását idézte elő, és közvetlen szerepe volt abban is, hogy a Pakisztánnal szemben 1999-ben megvívott kargili háború során az indiai hírszerzés nem tudta hozni a tőle várt teljesítményt.

Az nem ítéhető meg, hogy az egyre öntudatosabb hatalmi politikát vállaló Újdelhi – már csak saját belpolitikai megfontolásai alapján is – meddig tartaná távol magát egy esetlegesen „újraélesedő” etnikai konfliktustól, az viszont egyértelmű, hogy fellépése nem kedvezne a szingaléz dominancia feltétlen kiterjesztésére törekvő kurzusnak. Már csak azért sem, mert az óriásállamnak – hála a Palk-szoros mindkét oldalán befolyással rendelkező tamil szervezeteknek – a Srí Lanka-i központi szerveket megkerülő kapcsolódási lehetőségei is vannak a sziget északi részének tamil népességével, és egy kiélezett szituációban várható ezek gyors aktivizálódása. India kulturális kapcsolatainak politikai konklúzióit tehát nem érdemes figyelmen kívül hagyni, az ezekre is alapozott indiai önprojekciós képesség valós tényező, még ha hatását nem is érzékelhetjük minden helyzetben. A színhala nemzeti eszme érvényesülésének egyik kulcskérdése tehát az indiai befolyás távol tartása, mely óvatos, a szembehelyezkedést kerülő politikát kíván meg Kotte részéről. Nem véletlen, hogy Rajapaksa elnök a végjáték alatt több alkalommal is igyekezett gesztusokat tenni Indiának. Egy nem sokkal a győzelem bejelentését követően adott interjújában úgy fogalmazott: *„Semmi sem fontosabb számomra, mint az, hogy mit gondol India. India erkölcsi támogatása volt a legfontosabb a háború alatt.”*⁷⁵ Bár ez természetesen erős túlzás, jól mutatja a kormányzat azon szándékát, hogy csillapítsa a civil áldozatok nagy száma és a helyiekkel szembeni agresszív – olykor kétségkívül háborús bűnökhöz is vezető – katonai fellépés keltette hullámokat az indiai–Srí Lanka-i kapcsolatokban.

Hasonló törekvés figyelhető meg egy másik kényes terület, a kínai barátság Srí Lanka-i kommunikációjában is. Rajapaksa nyilvános állásfoglalásaiban gyakran igyekszik a puszta üzleti kapcsolatokban meghatározni a Kínával való együttműködés lényegét, s mellékesnek tekinteni annak stratégiai összefüggéseit.⁷⁶ Az országban tervezett és kivitelezés alatt álló, igen nagyvonalú kínai beruházások azonban ennél többet sugallnak. Ráadásul az együttműködés fő területeinek ellenőrzését a Rajapaksa-klán szinte családi vállalkozásban végzi az államigazgatás legmagasabb szintjein is. Az elnök egyik öccse, Gotabaya a védelmi és városfejlesztési, míg a másik, Basil a gazdaságfejlesztési tárca vezetője. Végző soron az elnöki família diszponál az ország költségvetésének legnagyobb része (egyes vélemények szerint akár 70%-a) felett.⁷⁷ Ez magától értetődően veti fel személyes érdekeltsgüket a kínai kapcsolatok zavartalan fejlődésében.

75 *I've fought India's war: Lanka President.* *IBN Live*, 2009. 05 30.

76 Lásd például Hull, C. Bryson: *Sri Lanka is No Pearl on China's String*, Rajapaksa Says. *Reuters*, 2012. 01. 31.

77 Haviland, Charles: *Sri Lanka to Inaugurate Leader with 'Biggest Rice Cake'*. *BBC News*, 2010. 11. 18.

Azt sem érdemes figyelmen kívül hagynunk, hogy a regnáló szingaléz kormányzat legitimitációját a polgárháborús győzelem mellett az ország látványos ütemű gazdasági fejlődése erősíti. A 2009. márciusi rekord alacsony (1,5%) GDP-növekedési adat után a harcok elültével a Srí Lanka-i nemzeti termelés gyors növekedésnek indult. A mutató 2011-ben 8% fölött is járt, de még a 2012. statisztikai évre is 6,8%-os növekményt jósolt az ország nemzeti bankja.⁷⁸ A szép statisztikai eredmények sok mindenhez (például az északi országrésszel összefüggő politikához is) érvanyagot szolgáltatnak. A hasonló folytatáshoz azonban elengedhetetlen a befektetések magas szinten tartása és a kereskedelem további bővítése. Ez utóbbi téren pedig a legfontosabb játékosok között van Irán is, amely Srí Lanka negyedik legnagyobb külgazdasági partnere, elsősorban a szigetország szénhidrogén-importjának forrásaként, illetve a teatermés egyik legnagyobb átvevőjeként. Kotte tehát igencsak rákényszerül külgazdasági kapcsolatainak pragmatikus megközelítésére, ami a jövőre nézve olyan szövetségi politikát vetít előre, ami nemigen fog megfelelni a nyugati politikai körök ízlésének.

A távlati dilemmák dacára e téren egyelőre nem lesz nehéz dolguk. A Srí Lanka-i külpolitika négy évvel a polgárháború lezárása után még mindig relatíve kegyelmi pillanátát éli. Ma a térségben érdekelt minden hatalmi tényező alapján véve békés és visszafogott magatartást mutat vele szemben, és helyi gazdasági és politikai befolyásának kiszélesítésén dolgozik. Ez napjainkban komoly profitot hoz Kotte számára, és azt az érzetet kelti a helyi lakosságban, hogy az ország nemzetközi súlya nagyot nőtt a polgárháborús évtizedekkel összehasonlítva. Ez a légkör érezhetően növeli a Rajapaksa-kormány politikai tőkét, illúziói azonban elterelik a figyelmet a sziget jövőjét terhelő kockázati tényezőkről, melyek között a tamil–szingaléz együttélés kérdése továbbra is a legsúlyosabb megoldatlan problémát jelenti. A nemzetiségi ellentétek esetleges újbóli mélyülése pedig a nagyhatalmi játszmák új fejezetét nyithatja meg a szigeten. Srí Lanka lakóinak ebben már nagy tapasztalataik vannak.

---

⁷⁸ Sri Lanka GDP Growth Rate. *Trading Economics*, 2012, és Shoaib-ur-Rehman Siddiqui: Sri Lanka Central Bank Trims 2012 GDP Growth Estimate to 6.8pc. *Business Recorder*, 2012. 09. 27.